

توهم پولی

Money illusion

زمانی که یک شخص یا یک جامعه بدون در نظر داشتن آثار پدیده تورم در کاهش قدرت خرید صرفاً با اتکا به افزایش اسمی درآمد خود احساس ثروتمند شدن از افزایش درآمد کند، این فرد یا جامعه از منظر علم اقتصاد دچار توهم پولی است.

با آنکه سال‌های متمادی است که از پول استفاده می‌شود اما اطلاعات افراد درباره پول و ماهیت آن ناچیز است و هنوز مفهوم پول در هاله‌ای از ابهام قرار دارد و توهم تهاتری (barter illusion)، حجاب پولی (veil of money) و توهم پولی مطرح می‌شود. اصطلاح توهم پولی به معنای ناتوانی افراد در تشخیص بین مقادیر واقعی و اسمی است و باعث می‌شود که مردم از کاهش قدرت خرید خود ناآگاه باشند (Shafir, et al., 1997: 341). توهم تهاتری در اقتصاد کلاسیکی مطرح شده است و بر این امر تأکید دارد که تولید برای مصرف است و این درست نیست؛ زیرا انگیزه بنگاه از تولید مصرف نیست (Dillard, 1988: 300). بنابراین، زمانی که فضای موهومی در تقابل با فضای واقعی قرار می‌گیرد، حجاب پولی مطرح می‌شود و آن نیز مشکل ایجاد می‌کند؛ زیرا، در حالت توهم پولی افراد به جای توجه و اهمیت دادن به متغیرهای واقعی، به متغیرهای اسمی توجه می‌کنند. به عبارت دیگر، با تغییر قیمت‌ها به جای توجه به دستمزد واقعی، به دستمزد اسمی توجه می‌کنند.

این پدیده برای اولین بار در اوایل قرن بیستم به وسیله فیشر (۱۹۲۸) در کتابی با عنوان «توهم پولی» مطرح شده است. بر این اساس، نداشتن توهم پولی فرض اصلی غیرخنثایی بلندمدت پول در نظریه مقداری پول است، اما توهم پولی منجر به غیرخنثایی پول در کوتاه‌مدت می‌شود. این پدیده از طریق کینز وارد الگوهای اقتصاد شده است. کینز در نظریه پولی تولید، نقدینگی کامل را شکلی از ثروت خاص در نظر می‌گیرد و بیان می‌کند که در حالت

نااطمینانی، پول بر تولید و اشتغال اثرگذار است و به پول نقش ذخیره ارزش (store of value) می‌دهد و پول را به عنوان یک دارایی در نظر می‌گیرد (کینز، ۱۳۸۷). در این صورت با توهم پولی، متغیرهای اسمی بر تصمیمات عوامل اقتصادی اثرگذار است. بنابراین، تأثیر ارزش‌های اسمی بر تصمیمات خرید و فروش در غیاب تورم، یک نوع از توهم پولی است. بر این اساس، توهم پولی کاربردهای مهمی در نظریه‌های اقتصادی دارد و اشاره نداشتن عقلانیت در اقتصاد دارد. در حالت توهم پولی، پول در کوتاه‌مدت اثرگذار است و خنثی نیست؛ اما در بلندمدت و در فضای بدون توهم پولی، پول خنثی است و بر متغیرهای واقعی اثرگذار نیست.

به علاوه، با شدت گرفتن خلق پول و اعتبار به واسطه کارکردهای بانک‌های تجاری در نظام بانکداری ذخیره جزئی (Fractional system reserve)، شرایطی ایجاد می‌شود که بخش قابل توجهی از سپرده‌گذاران در بانک‌های تجاری از یک طرف احساس می‌کنند که مبالغ سپرده‌گذاری شده آن‌ها جزئی از پول آن‌ها است که می‌توانند مانند پول نقد از آن‌ها استفاده کنند. از سوی دیگر، احساس می‌کنند که این وجوه در قالب وام از طرف بانک‌های تجاری به دیگران وام داده شده است و در عمل این پول در حساب بانکی آن‌ها نیست. در کنار هم قرار دادن این دو احساس در یک زمان، در واقع نوعی احساس توأم با توهم است. چون عامل اقتصادی نمی‌تواند به طور دائم در توهم زندگی کند، برای رفع این توهم اقدام به برداشت وجوه خود می‌کند. فراگیر شدن این احساس در همه سپرده‌گذاران باعث رجوع یکباره سپرده‌گذاران به شبکه بانک‌های تجاری و سرانجام ظهور بحران پولی و بانکی می‌شود (واعظ‌برزانی، دلایلی اصفهانی، ۱۳۸۸).

کتاب‌شناسی

کینز، جان مینارد (۱۳۸۷). نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول، ترجمه منوچهر فرهنگ، انتشارات نشر نی.

واعظ‌برزانی، محمد؛ دلالی‌اصفهانی، رحیم (۱۳۸۸). مبانی نظری بحران مالی جهانی و بررسی طرح پولی برون‌رفت، مجموعه مقالات بیستمین همایش بانکداری اسلامی.

Dillard, D. (1988). The Barter Illusion in Classical and Neoclassical Economics, *Eastern Economic Journal*, 4(4): 299-318.

Fisher, I. (1928). *The Money Illusion*, New York: Adelphi Company.

Shafir, E., Diamond, P., & Tversky, A. (1997). Money Illusion, *Quarterly Journal of Economics*, 112(2): 240-274.

حجت ایزدخواستی

هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

دانشگاه اقتصاد